

Torcafelló: història d'un castell medieval

Aquest conjunt monumental que trobeu al turó de Sant Jordi està format per la capella de Sant Jordi, del segle XV -fortificada al segle XIX quan fou convertida en torre de telegrafia òptica- i les restes del castell medieval de Torcafelló. El conjunt va ser objecte d'una restauració i d'una rehabilitació promogudes pel Taller d'Història de Maçanet de la Selva entre els anys 1988 i 1997, i d'unes excavacions arqueològiques entre els anys 1999 i 2006 que van permetre descobrir la major part de les restes soterrades del castell.

1. Les restes d'època ibèrica i romana

El cim del turó de Sant Jordi ja havia estat ocupat molt abans de la construcció del castell medieval de Torcafelló. Tant els treballs d'excavació arqueològica com els de restauració van permetre la descoberta de materials arqueològics pertanyents a les darreries de l'època ibèrica, entre els segles II i I aC, i d'una ocupació bastant ferma datable dels primers anys de la nostra era, ja en època romana, destruïda per la posterior construcció del castell. Algun fragment de ceràmica i un petit conjunt de quatre monedes de bronze també van delatar l'ús freqüent d'aquest indret en època romana baiximperial (segles IV-V dC).

2. El castell de Torcafelló

El castell de Torcafelló va ser construït al segle XI durant del procés de feudalització (1) del país i va esdevenir el centre d'una jurisdicció feudal que s'estenia per les parròquies de Maçanet, Martorell i Sils i formava part del vescomtat (2) de Cabrera. En nom dels vescomtes administraven el feu els senyors de Maçanet que es van entroncar amb els Cartellà pels volts de l'any 1200 i passaren a viure a la nova residència de la

plana - la torre de Cartellà- , deixant la cura i el funcionament del castell a una família de castllans (3), els Torcafelló. El document més antic que coneixem del castell és del 1106 i consisteix en un homenatge que fa el vescomte Ponç I de Cabrera a Ramon Berenguer III per tots els seus castells, llevat

dels de «Barres, Brivola [Brunyola] i Torcafelon». En documents posteriors - 1185 i 1194- el vescomte Ponç III assegurava la seva submissió al rei Alfons I i, com a garantia de compliment, li ofería cinc castells propis, entre els quals el de Torcafelon.

Punts destacats

- 1** Possible entrada al castell (Segles XII-XIII)
- 2** CAPELLA DE SANT JORDI (Segle XV, fortificada al s. XIX)
- 3** Torre de l'homenatge (Segles XI-XII)
- 4** Parapet (Segle XIX)
- 5** Pati d'Armes (Segles XI-XII)
- 6** Estança de la fase fundacional (Segle XI)
- 7** Llars
- 8** Estança amb paviment de morter hidràulic
- 9** Desguàs
- 10** Paviment
- 11** Cisterna (Segles XI-XIII)
- 12** Recinte inferior Accés del segle XIX
- 14** Murs de les fases I i II (Segles XI-XII)
- 15** Muralla (Segles XII-XIII)
- 16** Muralla (Segle XIX)
- 17** Mur del Fossat (Segle XIX)

El castell presenta tres fases constructives superposades, de les quals tan sols coneixem bé la tercera. De la fase fundacional, del segle XI, a banda d'un mur amb un paviment de calç al nord-oest i diverses parets malmeses al costat sud, n'hem de destacar la torre de l'homenatge (4), de planta circular,i situada al centre de la fortificació.La segona fase, del segle XII, es caracteritza per la construcció, al voltant de la torre, d'un pati interior de planta quadrangular, de 9'30 per 10 metres de superfície, relacionat amb un desguàs fet de lloses de pedra que fou localitzat al seu costat, a la banda sud-oest. Al nord-oest d'aquest pati, a més, es va construir una nova estança sobre l'antic paviment de calç.

Al cap de poques dècades, presumiblement encara dins del segle XII, s'hi va fer una nova reforma (fase III), de gran volada, que va donar al castell l'aspecte amb què ens ha arribat. En primer lloc es va construir un recinte emmurallat de planta quadrangular, de 22 per 21 metres de costat, que envoltava i protegia l'espai central del castell format pel pati interior i la torre. Entre el pati i la muralla hi va quedar així un espai que fou compartimentat en diverses estances, de les quals en coneixem sis.

La muralla és feta a base de carreus (5) de pedra disposats formant filades força regulars i té un gruix aproximat d'un metre. No s'hi han conservat restes d'espitlleres (6), ni de torres o merlets (7), ni de cap tipus d'obertura, tot i que la reretranga (8) que hi ha a la banda de llevant ens indica, presumiblement, on era la porta.

Pel que fa a les estances existents entre la muralla i el pati, en tres d'elles s'hi va trobar una llar molt senzilla, feta amb una solera (9) d'argila envoltada d'un cercol de pedres. Pel que fa el sòl de les estances, totes el tenien de terra trepitjada llevat del cas d'una de les de la banda de ponent que era fet amb un paviment de morter hidràulic.

Fora d'aquest recinte principal existia un ampli espai rectangular al costat oest del castell, situat originalment a una cota més baixa. Al seu torn, aquest espai estava delimitat al sud-oest per la cisterna, un dipòsit de planta quadrangular de 5,05 per 3,80 metres de perímetre i uns 3 metres d'alçada, amb l'interior revestit també d'opus signinum o morter hidràulic, del qual se'n conserven els murs est i sud. És probable que tant l'espai rectangular com la cisterna siguin anteriors a la reforma de la fase III, però les excavacions no han permès datar-ho amb exactitud..

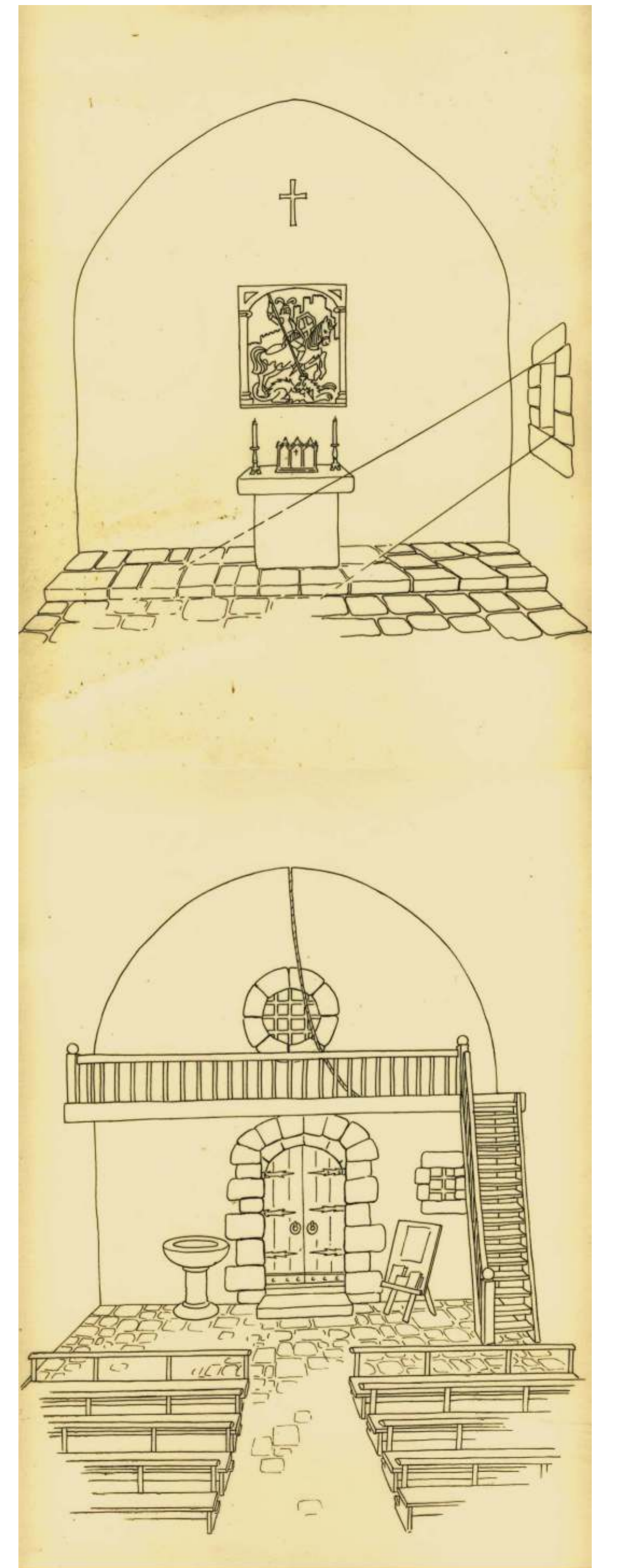
3. La capella de Sant Jordi i la telegrafia òptica.

Els materials arqueològics recuperats a les excavacions han posat de manifest de manera clara que el castell fou abandonat cap a mitjans del segle XIII. A partir d'aquest moment, durant dos segles, la fortificació s'anà enrunant fins que l'any 1450 es va construir sobre les seves restes la capella de Sant Jordi, un senzill edifici d'estil gòtic (10) i de planta rectangular.

Finalment, la conversió de l'indret en estació militar de telegrafia òptica a mitjan segle XIX va significar el reaprofitament -realçant-lo i readaptant-lo- de l'edifici de la capella, així com d'una bona part dels murs exteriors del recinte central de l'antic castell (muralls nord, est i sud, mur oest de l'espai rectangular i cisterna), al voltant dels quals s'excavà un fossat defensiu que encara avui es conserva.

En deixar de funcionar al cap de pocs anys de la seva instal·lació el sistema de telegrafia òptica, l'indret va quedar abandonat i tan sols la capella -en degradació constant- es va fer servir, fins fa escasses dècades, com a habitatge precari

Joan Llinàs i Pol. Arqueòleg.

Recreacions aproximades de l'aspecte interior de la Capella de Sant Jordi

(1) **Feudalització:** Sistema que configurarà l'estructura jurídicopública i economicosocial de la major part dels països de l'Occident europeu durant l'edat mitjana i que es basava en la relació de forta dependència personal entre el senyor i els seus treballadors. (2) **Vescomtat:** Territori d'un vescomte, títol nobiliari que en l'escala jeràrquica és per damunt del de baró i per sota del de comte. (3) **Castllans:** A l'edat mitjana, el qui tenia el govern i la jurisdicció d'un castell i d'una porció de béns annexos o castellanía en nom del senyor que els hi havia confiats, a voltes de manera vitalícia, però generalment temporal o accidental. (4) **La torre de l'homenatge:** Era la torre més alta d'un castell, on es jurava la defensa i protecció de la fortalesa del senyor. (5) **Carreus:** Pedres tallades en forma rectangular i amb caires vius emprades en la construcció de murs, de pilars, etc. (6) **Espitlleres:** Obertures rectangulars llargues i estretes fetes en un mur o en una porta perquè hi passés la llum i per a mirar i disparar des de dins cap a fora. (7) **Merlets:** Cadascun dels petits pilars d'obra i de secció quadrangular que per a defensa hom construïa al cim de les fortaleses, deixant entre l'un i l'altre un espai per a poder tirar contra l'enemic. (8) **Reretranga:** Paraula del català antic, contracció de rere i tranca. (9) **Solera:** Sòl, part inferior on és disposat el material que hom vol fondre o escalfar. (10) **Gòtic:** Dit de l'art, de l'estil arquitectònic, etc., desenvolupats entre el període romànic i el Renaixement (segles XIII-XV), que es caracteritzen per l'ogiva, pel contrafort, pel progressiu coneixement de la perspectiva, etc.